

EL JACIMENT DEL CAMÍ DE LA MINA (CABRILS, EL MARESME). UN ESTABLIMENT IBÈRIC DE PLANA DEL SEGLE IV a.C.

INTRODUCCIÓ.

Aquest indret arqueològic es troba situat en la part baixa del municipi de Cabrils, al final de les urbanitzacions Ollero i Els Marges en direcció a Mataró. S'hi arriba per la carretera que va de Vilassar de Mar a Cabrils, desviant-se per l'ermita del Sant Crist (camí del Sant Crist) i seguint pels carrers Sant Crist i Burriac, el passatge Burriac i, de nou, el carrer Burriac. Es pren el carrer S. Ollero –que en el nomenclàtor consultat, la *Guia de carrers del Maresme* (Àlvarez Ramos 1994, p. 62) consta com a carrer Salvador Espriu– i es segueix fins al final, on es troba tallat pel camí de la Mina (Fig. 1) (1). Llavors es pren aquest camí en direcció a la muntanya del Montcabrer i hom es desvia cap a la dreta als pocs metres, on s'observa un camí sense nom sembla que obert modernament, paral·lel al qual hi ha un conjunt d'hivernacles. En l'esmentat camí hi havia dipositats uns munts de terra en els quals es feia palesa l'existència de materials arqueològics d'arrel ibèrica, que a més semblaven dipositats allí des de feia molt poc temps.

La constatació d'aquest lloc com a jaciment la devem al Sr. Ferran Bayés Colomer, el qual descobrí aquesta afloració de restes mobles (fonamentalment ceràmica) a principis de l'any 1995, la qual cosa fou immediatament posada en coneixement del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Ateses les condicions observades, això és, un jaciment arqueològic que no es trobava *in situ* i en el qual, a més, no semblava poder-se dur a curt plaç cap tipus de prospecció ni d'excavació arqueològica d'una manera metòdica (ja que les abans esmentades explotacions agrícoles havien copsat gairebé tota la superfície disponible deixant només unes feixes excessivament estretes), hom resolgué de realitzar una tasca de documentació de les esmentades restes mobles durant els dies 4 i 5 de febrer de 1995 sota la direcció de Ramon Coll Monteagudo.

Justament al final d'aquest camí i dels hivernacles s'observava la presència d'una bassa de recent construcció, feta a partir de realitzar-hi un forat i cobrir-lo amb una tela impermeable. La terra on es localitzà el material arqueològic que descriurem tot seguit, en un principi se'ns informà que era extreta en ex-

cavar aquesta bassa. Posteriors dades, facilitades pel mateix propietari dels terrenys superiors, és a dir, de la bassa i dels hivernacles annexos, ens indicaren que la terra del camí provenia majoritàriament de les obres de construcció de dues cases molt properes, que s'estaven aixecant en la cantonada del carrer S. Ollero i el Camí de la Mina (en el costat de muntanya). Però segons hem pogut documentar visualment, al voltant de l'esmentada bassa també hom pot veure l'afloració d'alguns materials ibero romans rodats, presumiblement molt més tardans. D'altra banda tampoc no podem negar que part de les terres extretes en excavar la bassa anaren a parar parcialment al camí. Així, doncs, ens trobem amb una confusió informativa, confusió que augmentà el dia en què iniciàrem els treballs, en trobar-nos que els munts de terres havien estat espargits al llarg de tot el camí, potser amb el pensament per part d'algú d'evitar-se problemes administratius.

En les tasques encaminades a la recuperació de les restes mobles que es visualitzaven han col·laborat les següents persones, a les quals volem agrair la seva dedicació: F. Bayés, J. Montlló, M.C. Ruiz, i R.M. Ruiz.

DOCUMENTACIÓ ARQUEOLÒGICA.

Les terres extretes en l'àrea propera al Camí de la Mina, que com ja hem comentat componen el que resta del jaciment, són argilenques, de color amarronat fosc en estar humides i marró quelcom més clar en trobar-se seques. Presenten abundants components saulonencs barrejats, la qual cosa fa que, en general, siguin de consistència tova i d'aparença sorrenca. Cal considerar també que no es troben en el seu lloc original, sinó que han estat extretes utilitzant màquinària moderna, per la qual cosa és possible que aquest fet hagi influït també en la consistència observada.

Tenint en compte el que acabem d'exposar, decidirem que la solució més adient era iniciar un garbellat de les terres que es trobaven en el camí per tal de poder documentar les majors dades possibles sobre el jaciment, en base a una recollida exhaustiva de tot el material arqueològic, deixant per al futur, si les condicions no són tan adverses com les actuals, la possibilitat d'iniciar bé uns sondejos, bé una excavació sistemàtica allà on convingui.

ESTUDI DELS MATERIALS.

Estudiem en primer lloc aquelles peces que acompanyaven els pilons extrets, deixant per al final altres que possiblement es barrejaren en el procés de moviment de terres d'uns llocs als altres. Malgrat no haver-se recuperat mitjançant una excavació estratigràfica, creiem que hi ha prou elements com per arribar a establir amb seguretat un origen diferent per a cada conjunt: pel que fa al primer grup, que és el que motivà la nostra intervenció en el jaciment, no hi ha cap peça que

presenti rodament, essent a més cronològicament homogeni (s. IV aC). En el segon lot, per contra, les traces de rodament són sempre evidents, pertanyent a més a un moment temporal més avançat tot i que igualment sincrònic (s. I aC - I dC o poc abans). Una breu prospecció visual pels camps dels voltants ens confirmà que per tot arreu es poden recollir ceràmiques iberomanes escampades en superfície que presenten característiques similars, la problemàtica de les quals deu ser una altra. Estudiem, doncs, el primer conjunt:

1. Materials del primer període.

1.1. Les importacions (Fig. 6).

Els materials d'importació documentats en el jaciment han estat relativament variats encara que minsos. Consisteixen en una vora de *kylix* pertanyent a la forma Lamb. 42/Morel 4162 (Fig. 2, CM-28), i una altra de copa corresponent a la forma Morel 4212 (Fig. 2, CM-29). La primera peça és de producció àtica, mentre que la segona podria ser d'origen magno-grec (Morel 1981, p. 295). Ambdues són datables cap a la segona meitat del segle IV o poc abans.

Les produccions feno-púniques es troben representades per dos petits fragments sense forma d'àmfora fenícia, relacionables per les seves característiques tècniques amb les produccions de l'Estret de Gibraltar o zones pròximes (per exemple Ramon 1995, p. 256).

L'àmfora púnica de procedència nord-africana es troba igualment constada mitjançant dos fragments sense forma.

L'àmfora púnica d'origen eivissenc és quelcom més abundant, amb 23 fragments atribuïbles a aquesta producció, malgrat que cap d'ells no presenta una forma estudiable.

D'àmfora massaliota s'ha pogut evidenciar un únic fragment, també sense forma, en el qual s'observa el característic desgreixant micaci de bon tamany i un notable gruix de paret.

Un fragment d'àmfora, que conserva l'espalla i la nansa amb acanaladura central longitudinal externa, és particularment interessant com a material importat. Les seves característiques formals apunten vers a una peça produïda en l'àrea del País Valencià, ja que de cap manera no pot assimilar-se al tipus PE-11 definit fa alguns anys (Ramon 1981, sobretot pp. 96-98), que la investigació arqueològica posterior ha demostrat que no pertany a les produccions ebusitanes (Ramon 1987-88, p. 189; Ramon 1991, p. 102; sobretot Ramon 1993, pp. 77-78) i sí als contextos ibèrics valencians, on es documenta freqüentment en una cronologia àmplia que abarca els segles V-III a.C. (Ribera 1982, pp. 99 i ss.) (Fig. 2, CM-3).

1.2. Materials d'arrel indígena (Fig. 6).

Pel que fa a les produccions que poden considerar-se locals, destaca en primer lloc l'àmfora típicament ibèrica amb una vora (Fig. 2, CM-56), una nansa sencera amb paret (Fig. 2, CM-57), un petit fragment de nansa de secció circular i 31 fragments sense forma atribuïbles a aquest tipus d'envàs.

La ceràmica grisa de tipus emporità -anomenada també «de la costa catalana»- es troba representada per un fragment de vora amb arrencament de nansa corresponent a una gerreta bicònica, un fragment de fons i paret pertanyent a un vas similar (Fig. 2, CM-54) i 6 fragments sense forma.

La terrissa ibèrica comuna oxidant és força abundant, i s'evidencien formes com la gerreta, amb una vora (Fig. 2, CM-32) i dues parets carenades. Les gerres de mida mitjana resten constatades amb dues vores (Fig. 3, CM-31 i CM-35), una nansa acanalada amb paret (Fig. 4, CM-51), 4 fragments de sengles parets carenades, un fragment de fons umbilicat (Fig. 3, CM-37) i un altre de menor tamany i 2 fons plans. Trobem també una vora d'urna (Fig. 3, CM-30), una paret carenada amb arrencament de coll que correspon a aquest atuell, una altra paret carenada i dos fons, dels quals només se'n representa un (Fig. 3, CM-36). Les pàteres es documenten mitjançant dues vores, una de les quals potser tingué funcions de gibrell (Fig. 3, CM-33). Els darrers materials corresponents a aquesta categoria són una tapadora (Fig. 3, CM-34), un fons corresponent a un atuell indeterminat (gerra, olla?) i 136 fragments sense forma.

La ceràmica ibèrica feta a mà està igualment ben representada en el jaciment, i presenta característiques que l'acosten a l'etapa clàssica de la cultura ibèrica. La forma més comuna en el jaciment és l'urna de perfil en «S» amb diverses variants tipològiques com ara la vora exvasada, de les quals n'hi ha quatre, una de llisa (Fig. 4, CM-11; les altres dues, molt petites, no es representen), mentre que la quarta presenta una decoració de cordó incís sota el llavi (Fig. 5, CM-24); dues vores verticals (CM-12 i CM-13) i una d'entrant (Fig. 4, CM-6). Els fragments de paret conservats són diversos, presentant en alguns casos cordons aplicats decorats mitjançant incisions en quatre ocasions (Fig. 4, CM-16; Fig. 5, CM-20, CM-23), impressions (Fig. 5, CM-17, CM-21 i potser CM-18) o digitacions (Fig. 5, CM-19; hi ha un segon fragment, molt deteriorat, que no es representa), així com un fragment sense forma amb pentinat múltiple. També hi ha alguna suspensió horitzontal, amb el rastre de l'espàtula en ser aplicada (Fig. 5, CM-22). Només s'han pogut recuperar dos fons d'urna, un d'ells totalment pla (Fig. 4, CM-15; el segon, molt deteriorat, no es reproduïx). Igualment s'han pogut documentar tres fragments corresponents a sengles tapadores (Fig. 4, CM-8, CM-9 i CM-10). A aquest lot cal afegir 77 fragments sense cap forma ni decoració, un dels quals és clarament un rebuig de forn, plantejant-se doncs la possible elaboració d'aquesta terrissa en el mateix jaciment. La majoria d'aquestes peces han estat allisades i algunes espatulades, i presenten a voltes evidents rastres d'exposició directa al foc.

Altres elements que convé valorar d'aquest conjunt són els constructius. Concretament podem parlar de 6 fragments de tàpia, caracteritzats per una barreja de sorra, argila i pedres de petit tamany. En general són molt tous i es desfan amb facilitat. Alguns d'ells presenten una de les seves cares allisades. Un element que hem volgut diferenciar, atesa la seva composició, és el tovot, del qual s'han pogut recollir 38 fragments. Es tracta en la majoria de casos d'argila crua, barrejada amb quelcom de sorres, essent totalment absent la petita pedra que observàvem en la tàpia. Són de color taronja i, com en el cas anterior, es tracta d'un material molt tou que s'ha de manipular acuradament.

Un altre element que cal relacionar amb algun tipus de construcció és el paviment de fang trepitjat, del qual s'han pogut recuperar 6 fragments. Es tracta generalment d'un pis allisat, compost d'argila barrejada amb sorra, damunt del qual sembla haver-se aplicat una lleugera coccio que tindria com a objectiu d'endurir-lo, procediment típic en la Laietània ibèrica (Barberà i Dupré 1984, p. 46). Per sota d'aquest allisat la consistència acostuma a ser més tova i es desfan amb facilitat. Igualment fou recollit un fragment de llar de foc de composició argilènca, que presenta un tros d'òs d'animal de petit tamany incrustat, l'espècie del qual no hem sabut identificar. Està composta d'una capa d'argila, sorres, quars i mica, carbons i elements calcaris. Han estat recollits també diversos fragments de carbons de combustió, barrejats amb terres igualment argilènques.

La fauna que hem relacionat amb aquest lot, tot i les dificultats que comporta, és la següent: un fragment de mandíbula amb molar, potser de cabrit; diverses peces d'ovicàpid (un fragment de costella, un molar i dos fragments més corresponents a altres peces), 13 fragments d'ossos no identificats a causa del seu petit tamany, dos petxinots (*Glycimeris glycimeris*), un petxinot de sang (*Callista chione*), un fragment de petxina, no identificat, i un fragment de musclo (*Mytilus edulis*). Igualment foren recuperats una agulla de quars i dos palets de riera.

2. Materials del segon període (Fig. 6).

Com ja hem comentat més amunt, s'observa en aquests indrets la presència de restes pertanyents a un moment posterior força indeterminat (*circa* ss. I a.C.-I d.C.). Allò, recollit conjuntament amb el lot que acabem d'estudiar, considerem que no hi té cap relació ni espacialment ni cronològicament, com veurem tot seguit.

Es tracta d'un fragment de paret de vas de parets fines sense forma, de producció local, d'un fragment de fons d'olla de ceràmica de cuina, també d'elaboració local (Fig. 5, CM-62), d'un fragment de coll d'àmfora, possiblement adscribible formalment al tipus Pascual I, i d'un fragment de teula amb llavi. Tot plegat es troba en un estat de rodament ben palès, a diferència del primer grup.

VALORACIÓ HISTÒRICA.

Tot i considerar que la documentació presentada pateix un greu defecte de forma important en no haver-se pogut recuperar de manera més sistemàtica, el jaciment presenta al nostre entendre un alt interès. En primer lloc perquè ens documenta de manera segura un establiment ibèric de plana amb uns materials que indiquen una presència més o menys estable, com són les restes de tovot, de tàpia, de paviment i de llar de foc. Un dels problemes principals al nostre entendre és que, ateses les condicions amb què hem hagut de desenvolupar la nostra tasca, no tenim cap indicatiu clar de quines eren les activitats desenvolupades en aquest establiment. Si s'observa el tipus de terreny, pla i proper a alguns torrents, podem imaginar-nos fàcilment un lloc de conreu de secà, potser de tipus cerealístic que, a més, sembla tenir els seus precedents molt a prop en el jaciment de can Bardina de Cabrera de Mar, datable *a priori* en el Bronze mitjà i que presenta com a peces destacables alguns grans atuells d'emmagatzematge (Coll 1993, pp. 290-303). Les restes de fauna ens indicarien una escadussera ramadera i potser esporàdiques relacions amb la mar. Però cal reconèixer que per al Camí de la Mina només disposem d'una sèrie de restes mobles que no ens ofereixen cap seguretat. No cal dir que hauria estat de gran ajut haver pogut constatar arqueològicament les estructures originàries de les quals sorgiren els materials estudiats (cabana/es?, sitja/ges?).

La cronologia també és per a nosaltres un valor afegit, ja que es tracta d'un conjunt datable cap a la segona meitat del segle IV a.C. o poc abans si ens atenim als materials de procedència grega o a d'altres com ara el tipus amfòric de factura ibèrica del País Valencià, que encaixen perfectament dins d'aquest període. Les importacions púniques (africanes i eivissenques) o el fragment d'àmfora massaliota, tot i que no són totalment determinants, també refermen la cronologia proposada. A banda, és clar, de documentar un comerç actiu en aquest establiment. Les terrisses indígenes, en línies generals, també refermen aquesta cronologia, ja que són molt similars a les d'altres jaciments de la comarca que presenten nivells de la mateixa època, cas del poblat ibèric de la Cadira del Bisbe de Premià de Dalt (Coll 1988, sobretot pp. 251 ss.). No pot descartar-se, però, una perduració durant el segle III a.C., si més no, els elements de datació de què disposem són molt escadussers, havent-se de valorar igualment que les circumstàncies que han dut a la documentació d'aquest jaciment han estat quelcom peculiars. El que sí sembla segur és que ens trobem davant d'un establiment clarament pre-romà.

Resulta evident que els materials que hem qualificat del segon període són intrusius, pel que fa al primer lot, per les raons que ja han estat exposades més amunt. A banda s'ha de considerar que ens trobem en una àrea amb habituals troballes en superfície, cosa que que no ha passat desapercebuda a alguns investigadors (Ribas 1952, p. 47, núm. 70; Prevosti 1981, vol. I, p. 204). De tota manera aquesta zona és arqueològicament encara molt desconeguda i pràcticament

no s'hi ha dut a terme cap intervenció seriosa, per la qual cosa creiem que tot resta obert a noves investigacions. Així, a tall d'exemple, convé indicar que molt a prop, en el lloc conegut com can Bardina (ja en el terme de Cabrera), han estat evidenciades visualment les restes del que sembla un forn romà, molt malmeses pels treballs agrícoles (Coll 1993, p. 299).

Ara bé, malgrat totes les mancances i dubtes exposats, creiem que no deixa de ser útil la constatació d'un jaciment ibèric de plana en època pre-romana. Tot i que aquests hàbitats ibèrics de caràcter dispers fa relativament poc temps que apleguen una atenció seriosa dels estudiosos, hi ha autors que ho començaren a fer fa molts anys, adonant-se que eren fonamentals per a la comprensió del que avui s'anomenen «estudis de territori». J. de C. Serra Ràfols afirmava en els anys trenta, referint-se a aquest tema que ...«l'habitació [ibèrica] isolada és desconeguda» (Serra Ràfols 1930, p. 115). Poc temps després començaven a evidenciar-se tímidament aquest tipus de poblament, al Maresme i en altres indrets (així per exemple, Ribas 1934, pp. 24-25; Ribas 1952, p. 30; Balil 1952, pp. 75 i 84; Martín 1963, pp. 79 i 86), que no deixava d'associar-se als grans poblats, ja que aquests i les habitacions disperses ...«constituïen una sola unitat política i de població» (Ribas 1934, p. 25). Alguns d'aquests autors eren ben conscients del paper que la constatació d'hàbitats ibèrics en la plana anteriors a la conquesta romana podien representar de cara a l'estudi de la romanització. El mateix J. de C. Serra Ràfols escrivia a principis dels anys seixanta: ...«convindrà estudiar aquestes troballes, per poder apreciar si la seva data és anterior o posterior a l'any 200 aproximadament, que representa el començament de la dominació militar romana en la costa de Catalunya» (Serra Ràfols 1962, p. 260).

Però no seria fins als anys vuitanta en què aquesta línia d'investigació prendria cos amb la constatació d'establiments com el de l'Argilera, a Calafell (Sanmartí *et alii* 1984), el de Can Bonells, al Bergadà (Cura i Sànchez 1987, p. 7-9), el de Bellaterra, al Vallès Oriental (Granados i Sanmartí 1988, especialment pp. 123-124) i molts d'altres, tant a Catalunya (per exemple, Plana 1986, pp. 117-124; Martín 1987, p. 27; Martín 1989, p. 108; Sanmartí i Santacana 1989, pp. 89-90; Adserias *et alii* 1993, p. 34) com al País Valencià (v. gr., Bernabeu *et alii* 1987, p. 137-156; Jàrrega 1987, sobretot p. 46-47).

Pel que fa a la nostra comarca, a banda dels escrits de Marià Ribas i de J. de C. Serra Ràfols que ja hem esmentat, hi ha hagut altres autors que han desenvolupat el tema més modernament arran de les troballes que s'anaven efectuant. J. Barberà i X. Dupré admetien un poblament ibèric dispers sense poder precisar massa més (Barberà i Dupré 1984, p. 37), la qual cosa ja restà palesa en la Tesi Doctoral de Joan Sanmartí (Sanmartí 1986) i en altres treballs de síntesi posteriors (Prevosti *et alii* 1987, pp. 85-95; Pujol 1991, pp. 19-33 i sobretot Pujol i Garcia 1994, pp. 89-129). Amb tot, no hi ha dubte que l'àrea millor coneguda en conjunt és la de Burriac i rodalies (Pujol i Garcia 1982-83, pp. 139-140; Cerdà i Garcia 1987, pp. 7-16; Dueñas *et alii* 1988, esp. p. 47; Garcia i Zamora 1988, esp. pp. 149 ss.; Zamora *et alii* 1994, pp. 181-204), malgrat

que hi ha indrets on han estat detectats també jaciments ibèrics de plana clarament pre-romans, cas per exemple del taller terrisser de can Vilà de Premià de Dalt, datable en els segles IV-III a. C., que posteriorment es romanitza, i que resulta clarament relacionable amb el poblat ibèric de la Cadira del Bisbe de la mateixa localitat (Coll 1988, pp. 243-244 i 253 ss.; Coll *et alii* 1993, p. 163, amb bibliografia anterior; Coll i Prevosti en premsa).

Amb tot, la majoria de treballs esmentats fan referència gairebé exclusivament al paper d'aquests establiments -molts dels quals semblen néixer cap a la meitat del segle II a.C.- durant la romanització, és a dir, en el període comprès entre el 150 a.C. i l'època d'August, que és quan podem considerar la comarca plenament immersa dins l'estructura social, política i econòmica del món romà. No dubtem de l'interès que presenta aquesta etapa, en la qual tingueren lloc tantes i tan profundes transformacions a molts nivells, moltes de les quals encara se'ns escapen. Com a mostra de la seva complexitat podríem esmentar les diferents línies d'investigació que treballen el tema des de diferents òptiques (confrontar per exemple Olesti 1992, Olesti 1993a, pp. 8-15 i Olesti 1993b, amb Cerdà i Garcia 1987, pp. 7-15 o Pujol i Garcia 1994, pp. 89-129).

Si a grans trets desconeixem el paper que aquests establiments dispersos ibèrics tingueren en l'època de la romanització, major és encara la nostra ignorància pel que fa als hàbitats de les mateixes característiques en època pre-romana. No ens referim als llocs de culte com el de la Cova de les Encantades del Montcabrer, ni a d'altres de caràcter més o menys militar relacionables amb poblats propers, cas del Turó dels Dos Pins i Burriac, sinó a aquells que s'anomenen «de plana», que es troben relativament lluny dels poblats, i que normalment s'associen a activitats agrícoles (possible cas del Camí de la Mina) i/o a tasques industrials com l'elaboració de terrissa, dels quals Can Vilà és un bon exemple. Atès que tot just comencen a documentar-se amb una certa seguretat aquesta mena de llocs d'habitació en la nostra comarca, més que intents de conclusió creiem que el que cal és plantejar-se una sèrie d'interrogants que les noves troballes poden ajudar a respondre. Per exemple, ¿tots aquests establiments neixen en una mateixa època -el segle IV, que és quan la majoria de poblats ibèrics semblen organitzar-se com a tals- o n'hi ha de més antics, seguint la tradició prehistòrica?. ¿Quina és exactament la seva relació amb els *oppida* propers, de complementarietat, de dependència econòmica o ambdues coses alhora?. Aquesta relació, ¿és sempre igual o hi ha diferències en funció de les activitats desenvolupades pel tipus s'assentament de plana i/o del tipus de poblat del qual teòricament dependrien (si és aquest de primer o de segon ordre)?. Ateses les circumstàncies com ara la troballa de grans camps de sitges, que sovint s'interpreten com a lloc d'emmagatzematge destinat a activitats comercials, ¿és lícit pensar en una economia ibèrica tendent cap a l'excedent, en la qual els establiments agrícoles de plana tindrien un paper segurament rellevant?. La conquesta romana ¿estroncà definitivament aquest procés provocant l'abandonament de molts d'aquests establiments a finals del segle III-principis del II a.C.?. ¿O cal pensar que els llocs d'habitació aïllats que es basteixen *grasso modo* a partir del 150 a.C. són

un intent indígena de continuïtat d'allò que la Segona Guerra Púnica primer i les ulteriors revoltes contra els romans havien malmès? (2). ¿Quin paper hi té l'organització administrativa romana en tot aquest afer?. ¿És tan real com sembla la diferència d'objectius econòmics entre els establiments dispersos indígenes i l'anomenat «sistema de la vil·la» o foren econòmicament complementaris fins al punt que de no haver existit el primer, el segon hagués trigat molt més a implantar-se?. ¿Podem parlar d'una veritable centuriació de l'*ager publicus* al Maresme o cal pensar en models de distribució diferents?.

Aquestes preguntes, i potser algunes més, només les futures investigacions les podran respondre. El jaciment del Camí de la Mina és només un petit testimoni que presentem per tal de ser inclòs en aquesta problemàtica.

Irene Andreu Carranza
Sandra Bernat Rabasa
Ramon Coll Monteagudo
(AECC-Secció d'Arqueologia. Premià de Dalt)

NOTES.

- 1.- Ha estat aquest nom, de presumible arrel popular, el que hem emprat per «batejar» el jaciment a manca d'una millor nomenclatura.
- 2.- Si bé sembla que en la Segona Guerra Púnica els ibers de la costa -i per tant els laietans- recolzen els romans (Polibi 3, 76, 1; Livi 21, 60 i Zonares 8, 25), en la revolta del 197 aC contra els romans, sufocada per Cató dos anys després, els indígenes de la costa hi participen activament, com ho testimonien Livi (34, 16, 3 i 34, 17), Zonares (9, 17, 5), Frontí (1, 1, 1), Plutarc (Cato, 10), Apià (Iber., 40) i Cornelius Nepot (De vir. ill., 47, erròniament confonent-los amb els centíbers).

BIBLIOGRAFIA.

- ADSERIAS, M.; BURÉS, L.; MIRÓ, M.T. i RAMÓN, E. «L'assentament pre-romà i el seu paper dins l'evolució de la ciutat de Tarraco», a *Pre-actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*. Vol. II, p. 34. Tarragona 1993.
- ÀLVAREZ RAMOS, M. *Guia de carrers del Maresme*. Barcelona 1994.
- BARBERÀ, J. i DUPRÉ, X. «Els laietans, assaig de síntesi», a *Fonaments* 4, pp. 31-86. Barcelona 1984.
- BERNABEU, J.; BONET, H. i MATA, C. «Hipòtesis sobre la organització del territori edetano en època ibèrica plena: el ejemplo del territorio de Edeta/Lliria». *Iberos. Actas de las I Jornadas sobre el Mundo Ibérico*, pp. 137-156. Jaén 1987.
- CERDÀ, J.A. i GARCIA, J. «Proposta per a una metodologia d'estudi de la romanització d'un territori: el territori d'Iluro», a *III Sessió d'Estudis Mataronins*, p. 7-15. Mataró 1987.
- COLL, R. *El poblat ibèric de la Cadira del Bisbe (Premià de Dalt, el Maresme): història de la investigació i estat de la qüestió*. Premià de Mar 1988.
- COLL, R. «Un jaciment prehistòric a Cabrera de Mar», apèndix C de J.M. MODOLELL: *Cabrera de Mar. Castell de Sant Vicenç o de Burriac. Síntesi històrica*, pp. 290-303. Argentona 1993.
- COLL, R. i PREVOSTI, M. «Can Vilà, un jaciment ibèric de plana amb producció ceràmica, després romanitzat». Homenatge a J. Maluquer de Motes. *Pyrenae*. Barcelona (en premsa).
- COLL, R.; CAZORLA, F. i MONTLLÓ, J. «Can Vilà». *Època romana. Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989*. Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya, 1, p. 163. Barcelona 1993.
- CURA, M. i SÀNCHEZ, E. «Un poble pre-romà mal conegut. Els bergusi o bergistani de l'interior de Catalunya. Estat de la qüestió històrica i arqueològica», a *Jornades Internacionals d'Arqueologia romana. Documents de treball*, p. 5-12. Granollers 1987.
- DUEÑAS, J.A.; FREIXA, A.; MORENO, V.; PEDRO, P. i RODRIGUEZ, P. «Estímulos endógenos y exógenos en el desarrollo de la jerarquización de la Laietania oriental en época ibérica», a *Actas del I. Congreso Peninsular de Historia Antigua*. Vol. II, pp. 39-56. Santiago de Compostela 1988.
- GARCIA, J. i ZAMORA, D. «La Vall de Cabrera de Mar. Un model d'ocupació del territori a la Laietània ibèrica». Actes del Seminari «El poblament ibèric a Catalunya», a *Laietània* 8, pp. 145-179. Mataró 1988.
- GRANADOS, J.O. i SANMARTÍ, J. «Les sitges ibèriques de Bellaterra (Cerdanyola, Vallès Oriental)», a *Fonaments* 7, pp. 115-161. Barcelona 1988.
- JÀRREGA, R. «Algunes consideracions entorn del procés de romanització a la zona nord del País Valencià», a *Jornades Internacionals d'Arqueologia romana. Documents de treball*, pp. 45-52. Granollers 1987.

- MARTIN, R. «Poblamiento y demografía ibérica», a *Problemas de la Prehistoria y de la Arqueología Catalanas. II Symposium de Prehistoria Peninsular*, pp. 77-87. Barcelona 1963.
- MARTIN, A. «El poblamiento ibérico en el Empordà», a *Iberos. Actas de las I Jornadas sobre el Mundo Ibérico*, pp. 19-33. Jaén 1987.
- MARTIN, A. «Los asentamientos durante la Edad del Hierro en el norte de Catalunya». *Habitats et structures domestiques en Méditerranée occidentale durant la Protohistoire. Pré-actes*, pp. 106-109. Arles-sur-Rhône 1989.
- MOREL, J.P. *Céramique campanienne: les formes*. 2 vols. Roma 1981.
- OLESTI, O. "El territori del Maresme en època republicana (s. III-I a.C.): estudi d'Arqueomorfolgia i Història". Tesi doctoral inèdita. UAB Barcelona 1992.
- OLESTI, O. «La romanització del Maresme: un nou model d'interpretació», a *L'Avenç* 172, pp. 8-15. Barcelona 1993a.
- OLESTI, O. «Les actuacions pompeianes a Catalunya: reorganització del territori i fundació de noves ciutats», a *Pre-actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*. Vol. II, pp. 245-246. Tarragona 1993b.
- PLANA, R. «Els inicis de la intervenció romana a l'Empordà i pervivències i transformació de les estructures indígenes», a *Estudios de la Antigüedad* 3, pp. 117-124. Bellaterra 1986.
- PREVOSTI, M. *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*. 2 vols. Mataró 1981.
- PREVOSTI, M.; SANMARTÍ, J. i SANTACANA, J. «Algunes hipòtesis sobre els objectius i estratègies de la colonització romana en la costa central de Catalunya», a *Jornades Internacionals d'Arqueologia romana. Documents de treball*, pp. 85-96. Granollers 1987.
- PUJOL, J. «Assaig d'interpretació de l'època ibèrica al Maresme», a *Laietània* 6, pp. 19-33. Mataró 1991.
- PUJOL, J. i GARCIA, J. «El grup de sitges de Can Miralles-Can Modolell (Cabrera de Mar, Maresme). Un jaciment d'època ibèrica situat a la rodalia del poblat ibèric de Burriac», a *Laietània* 2-3, pp. 46-145. Mataró 1982-83.
- PUJOL, J. i GARCIA, J. «El poblament ibèric dispers al Maresme central: l'exemple de Can Bada (Mataró) i el procés de romanització des de l'inici de la colonització agrícola fins al naixement d'Iluro», a *Laietània* 9, pp. 89-129. Mataró 1994.
- RAMÓN, J. *La producción anfórica púnico-ebusitana*. Eivissa 1981.
- RAMÓN, J. «Sobre los tipos antiguos de las ánforas púnicas Mañá A», a *CPAC* 13, pp. 181-204. Castelló 1987-88.
- RAMÓN, J. *Las ánforas púnicas de Ibiza*. Eivissa 1991.
- RAMÓN, J. «IM-50 Eivissa», a *Gala* 2, pp. 69-88. Sant Feliu de Codines 1993.

- RAMÓN, J. *Las ánforas fenicio-púnicas del Mediterráneo central y occidental*. Barcelona 1995.
- RIBAS, M. *Orígens i fets històrics de Mataró*. Mataró 1934.
- RIBAS, M. *El poblament d'Ilduro*. Barcelona 1952.
- RIBERA, A. «Las ánforas prerromanas valencianas (fenicias, ibéricas y púnicas)», a *Trabajos Varios S.I.P.* núm. 73. València 1982.
- SANMARTÍ, J. «La Laietània ibèrica. Estudi d'Arqueologia i història». Tesi Doctoral inèdita. UCB Barcelona 1986.
- SANMARTÍ, J. i SANTACANA, J. «Cataluña meridional: certidumbres, problemas e hipótesis». *Habitats et structures domestiques en Méditerranée occidentale durant la Protohistoire. Pré-actes*, pp. 89-90. Arles-sur-Rhône 1989.
- SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. i SERRA, R. «El jaciment ibèric de l'Argilera i el poblament protohistòric al Baix Penedès», a *Quaderns de Treball* 6. Barcelona 1984.
- SERRA RÀFOLS, J. de C. *El poblament prehistòric de Catalunya*. Barcelona 1930.
- SERRA RÀFOLS, J. de C. «Estratos ibéricos debajo de villas romanas de la costa catalana». *VII CNA*, pp. 255-260. Barcelona 1962.
- ZAMORA, D.; PUJOL, J.; GARCIA, J. i CERDÀ, J.A. «Trobada d'una nova sitja ibèrica del jaciment *Can Miralles-Can Modolell* (Cabrera de Mar, el Maresme)», a *Pyrenae* 25, pp. 181-204. Barcelona 1994.

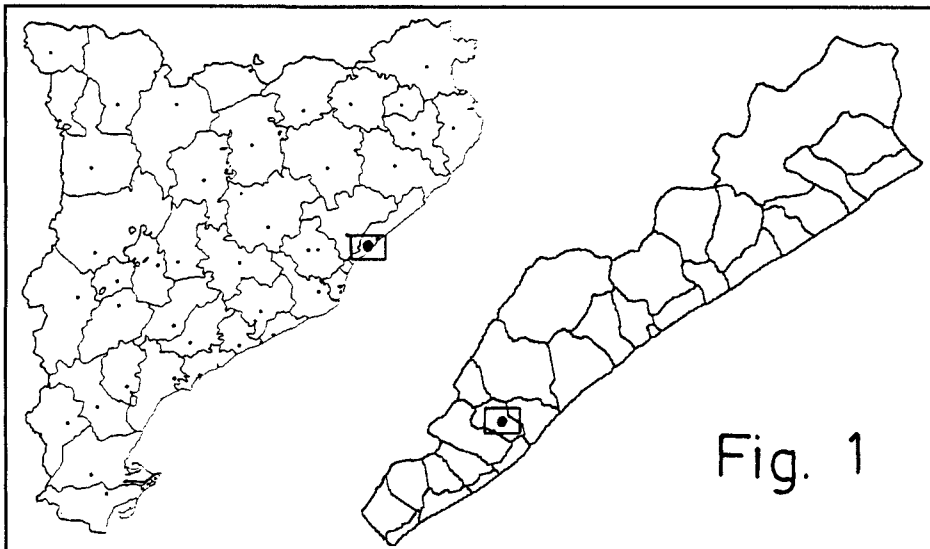
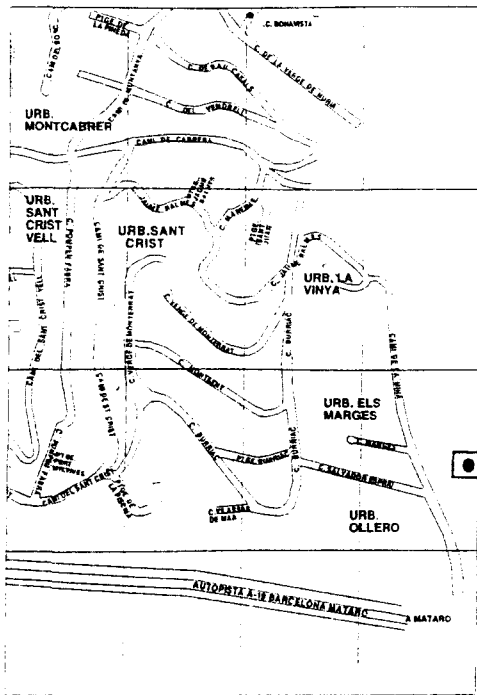

Fig. 1

□ CAMÍ DE LA MINA
(CABRILS, EL MARESME).

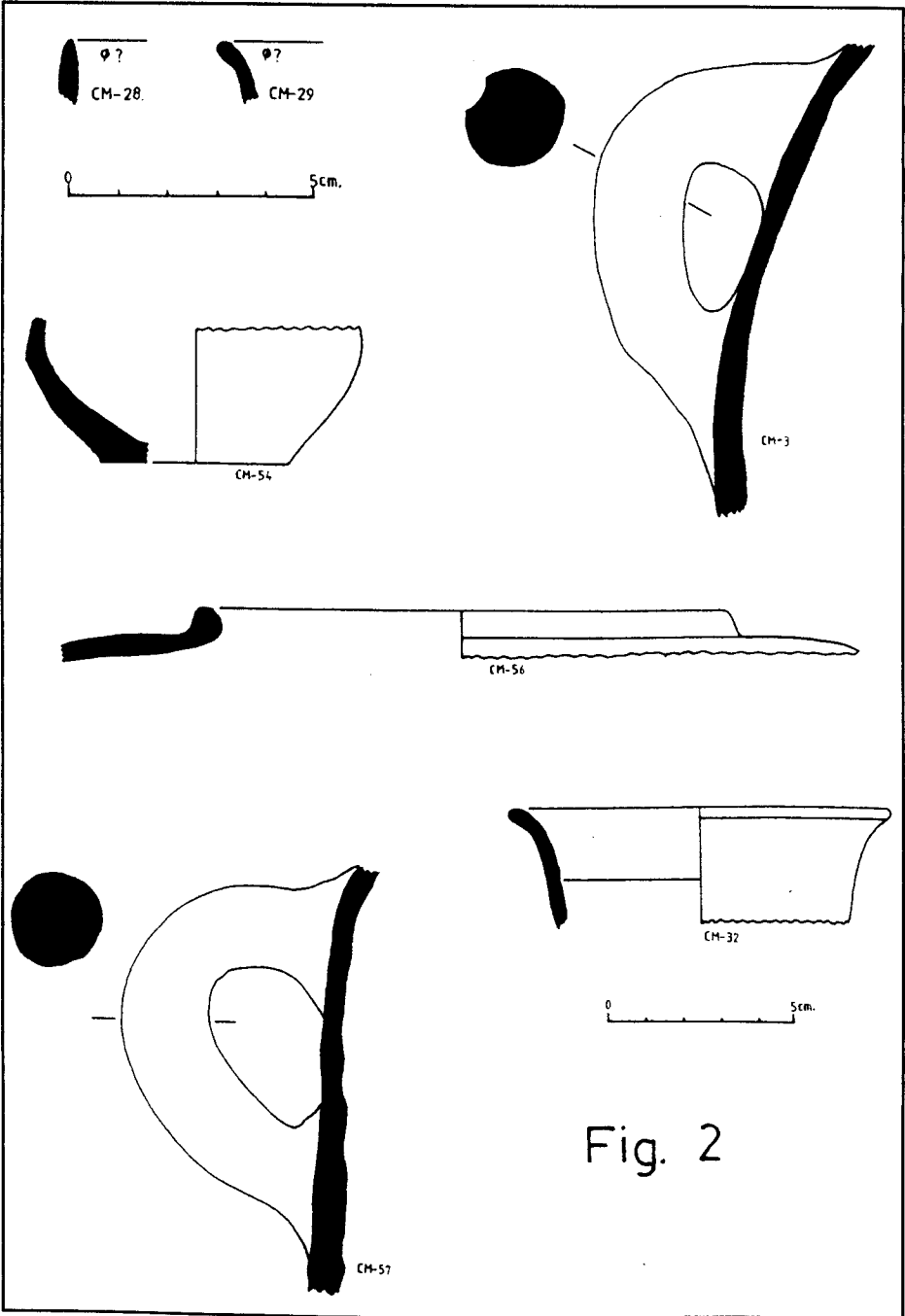
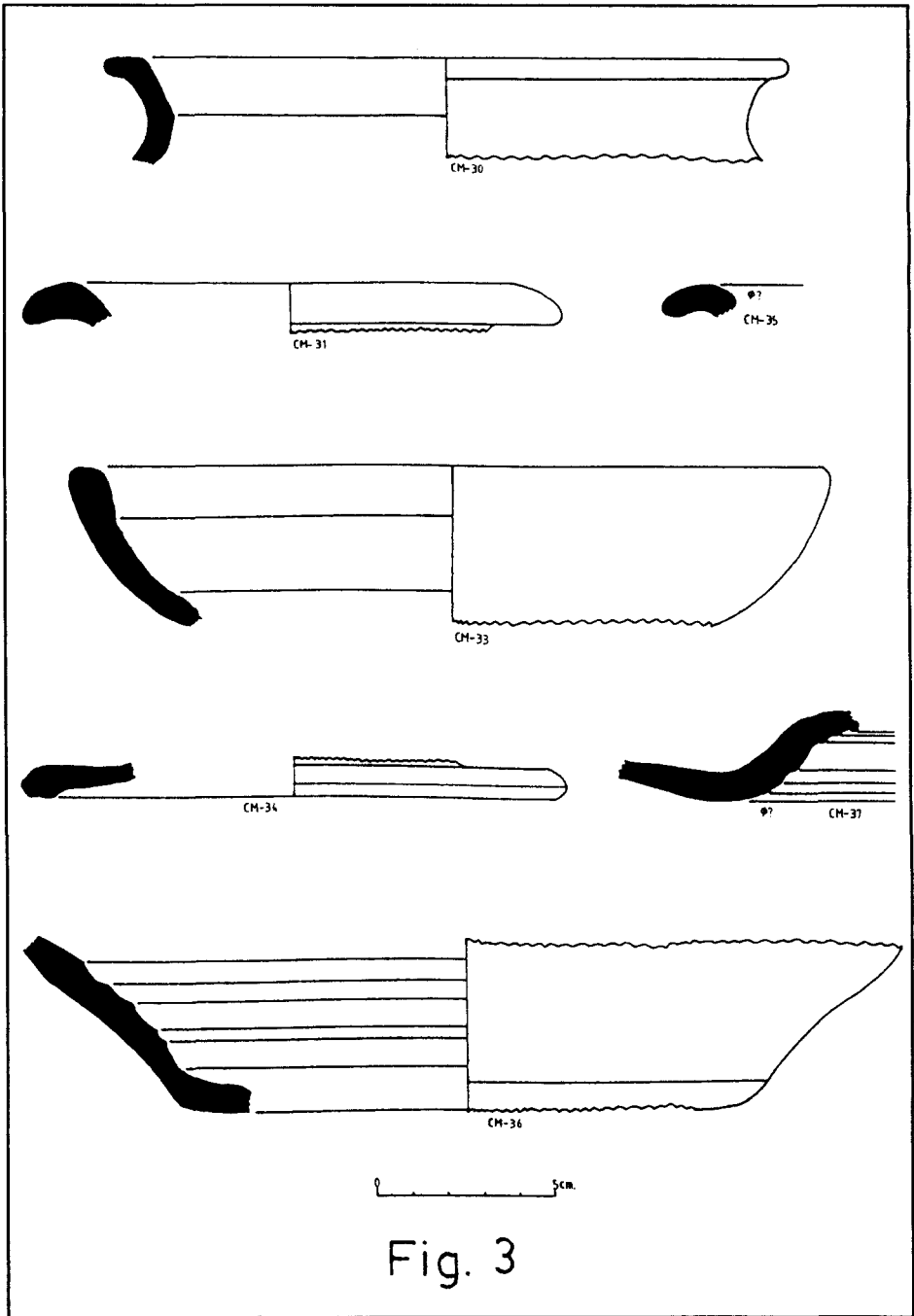

Fig. 2

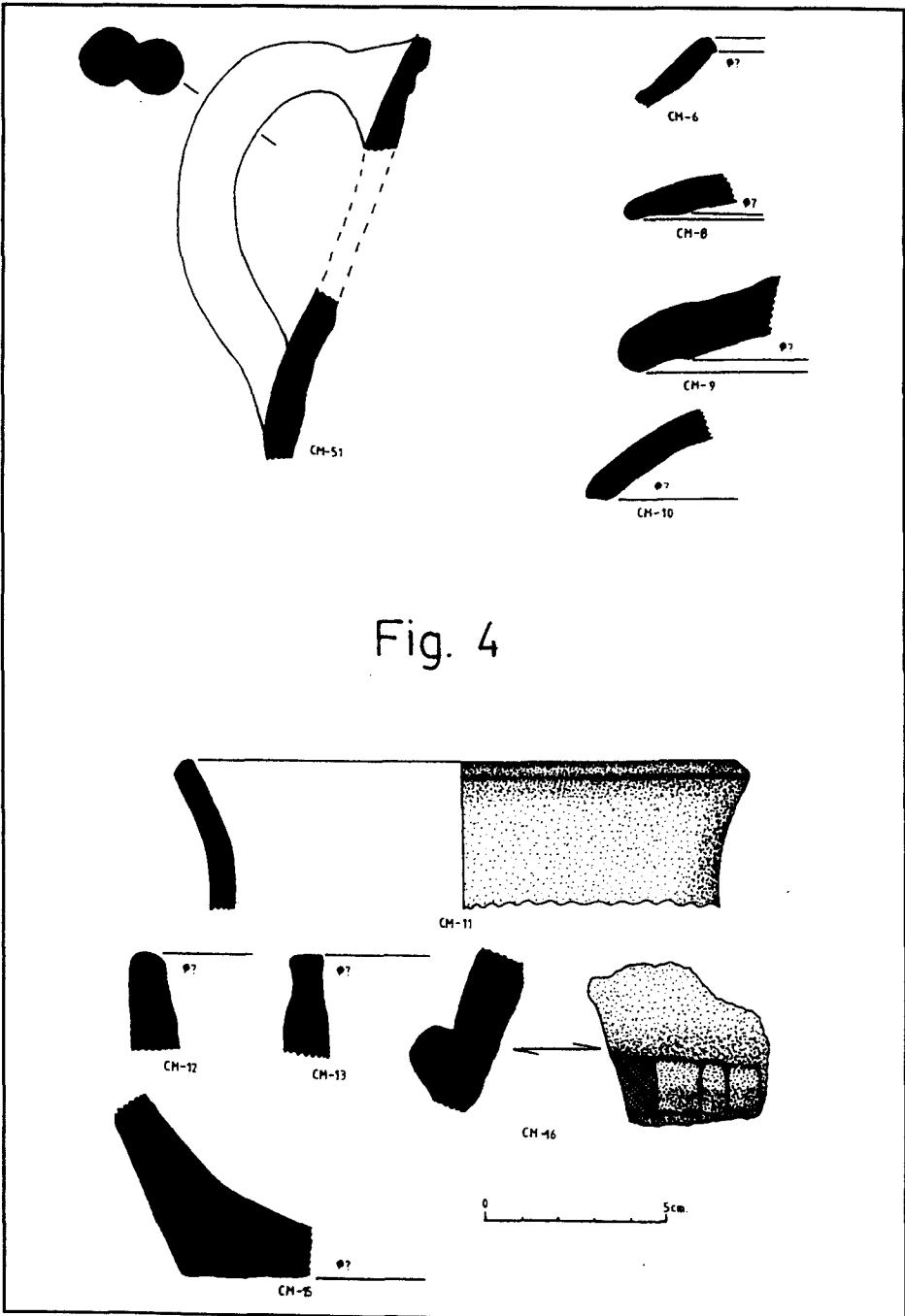

Fig. 4

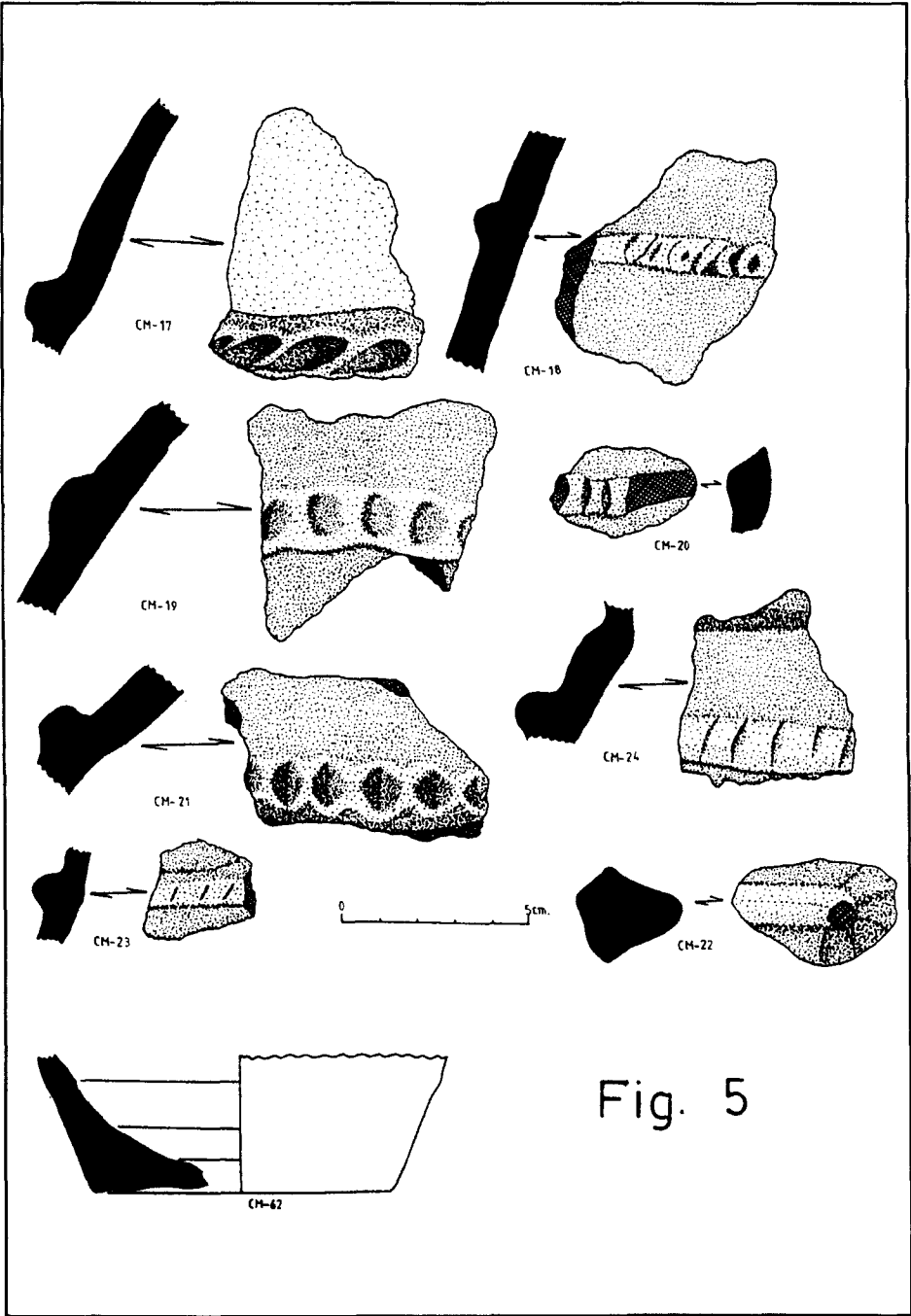
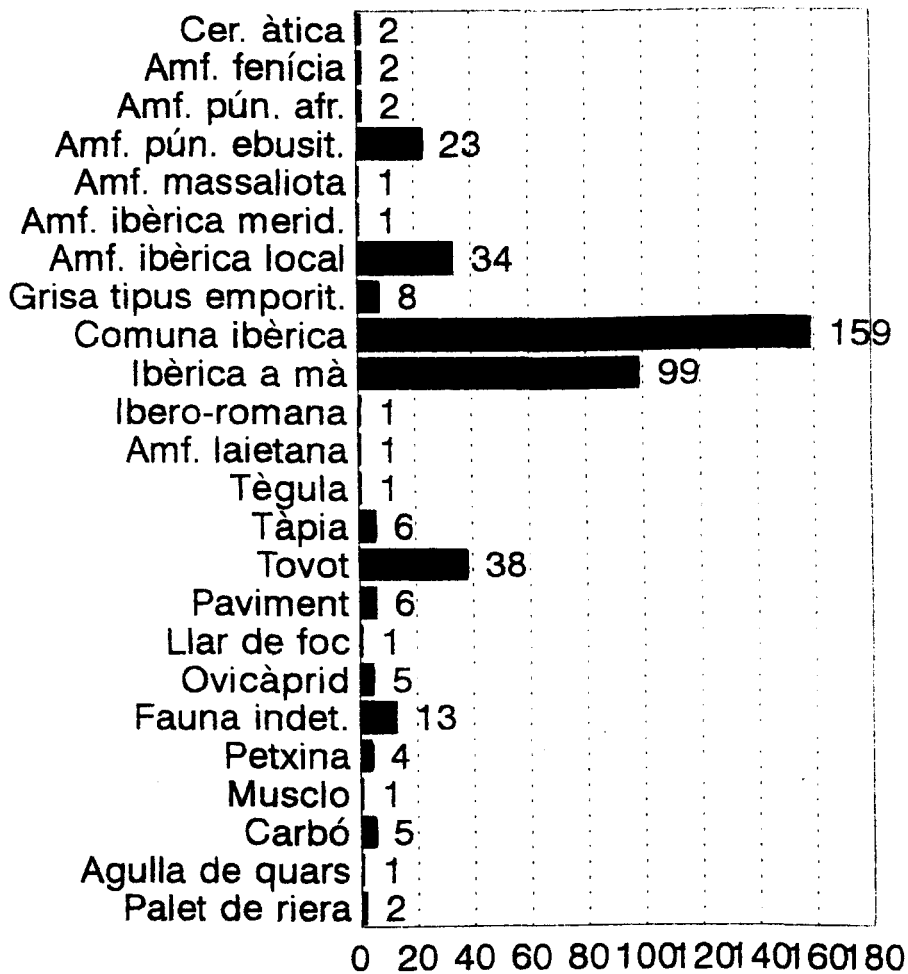

Fig. 5

Total materials.

Fig. 6.